

REPERE BIBLIOGRAFICE

Florea Lucaci, *Spiritul biblic și rațiunea filosofică*, Timișoara, Editura Universității de Vest, 2023, 360 p.

Profesorul Florea Lucaci a devenit de mult timp un cercetător cunoscut al fenomenului religios (biblic) din perspectivă filosofică și din perspectivă logică. După lucrarea *Propoziții biblice. Interpretări logico-filosofice* (Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2005) și numeroase studii publicate în volume colective și reviste de specialitate, profesorul Lucaci ne mai oferă un prilej de reflecție filosofică pe probleme religioase prin cartea *Spiritul biblic și rațiunea filosofică*. De fapt, cea din urmă este o versiune foarte mult îmbogățită a celei publicate în 2005, autorul revenind de-a lungul timpului trecut din 2005 până în prezent asupra mai multor teme dezbătute atunci și publicând în acest sens multe alte studii.

Lucrarea prezentată aici poate fi inclusă în domeniul logicii religiei, un domeniu ce a cunoscut o mare dezvoltare în ultimul timp, după ce un teolog logician, J.M. Bochenski, a arătat că este posibilă o astfel de abordare într-un mic volum intitulat chiar *Logica religiei*, din 1965 (nu că până la Bochenski nu ar mai fi existat încercări asemănătoare). Problema era, cu acest domeniu logic, tocmai alăturarea credinței și rațiunii, o problemă ce a iscat din cele mai vechi timpuri nenumărate discuții. Odată ce Bochenski a dovedit că, de vreme ce există un discurs religios, atunci el poate fi cercetat logic ca orice alt tip de discurs, domeniul a devenit deschis cugetării și pentru logicieni. Florea Lucaci subliniază, la rândul său, acest aspect: logica se aplică discursului religios (în cazul său, limbajului biblic), și nu credinței.

Cartea are două părți: „Prin cuvinte, de la concept la dogmă” (cu capitolele „Ispit de cuvinte”, „Limbajul Bibliei și logica”, „Hermeneutica, credință și rațiune”, „Cunoașterea lui Dumnezeu, o problemă?”) și „Interpretări logico-filosofice” (cu capitolele „Cel-ce-este sau expresia ontologică a divinității”, „Cuvântul și creația lumii”, „Propozițiile ispitirii – aspecte logice și hermeneutice”, „Propozițiile iubirii”, „Întrebarea-ispită”, „Babel sau paradoxul decizional”, „Problema Iov”, „Toma necredinciosul și problema adevărului”).

Pretențiile teoretice ale acestei cărți sunt aplicarea principiilor logicii la limbajul biblic și evidențierea schemelor logice folosite în discursul biblic, iar ca metodologie de lucru este reasezarea unor texte biblice în cadre ce fac posibilă cercetarea logică a Bibliei.

Partea I a cărții vine mai întâi cu studiul unor probleme de limbaj, precum acelea prin care Dumnezeu este identificat cu Ființa, Principiul lumii sau Logosul în Biblie, făcându-se apel, printre altele, la teoria definiției sau la teoria noțiunii din logică pentru a determina înțelesul autentic al termenilor.

Veritabila abordare logică o descoperim mai departe, iar autorul are curajul de a intra pe acest teren; spunem „are curajul”, îndemnați chiar de mărturisirea sa că avem aici o problemă deschisă; este deschisă, din motive precum următoarele: „Dacă prin limbajul biblic se exprimă însuși Dumnezeu, atunci mai sunt sau nu operaționale legile și regulile gândirii logice? Dacă da, atunci în ce măsură putem vorbi de o anumită similaritate între gândirea divină și cea umană? Dacă nu, atunci de ce mesajul divin este înțeles și asumat ca normă de viață de omul creștin?” Profesorul Florea Lucaci are convingerea, urmându-l într-un fel chiar pe unul dintre inspiratorii neo-pozitivismului, anume L. Wittgenstein, că principiile logicii sunt prezente în textul Scripturii și selectează în acest sens o serie de exemple. Pentru cititorul mai interesat, redăm aici două: principiul identității apare în formularea lui Iisus Hristos „Eu cu tatăl meu una suntem” (reformulat: „Iisus Hristos este fiul lui Dumnezeu dacă și numai dacă el este în relație de identitate cu Dumnezeu tatăl”); principiul non-contradicției apare în formularea lui Iisus „Nimeni, rupând petic de la haină nouă, nu-l pune la haină veche, altfel rupe haina cea nouă, iar peticul luat din ea nu se potrivește la haina cea veche”, contradicția referindu-se la ruptura dintre „noua viziune privind relația omului cu Dumnezeu și cea veche în care s-a produs

înstrăinarea omului de Dumnezeu”. Astfel, putem spune alături de profesorul Lucaci, credința nu exclude gândirea rațională, logica. Argumentarea este prezentă în Biblie (camuflată deseori în proverbe, istorioare, parabole), există opinii, idei care trebuie acceptate sau respinse pe temeiuri raționale, există în mod abundent analogii; de asemenea, dogmele trebuie tratate ca niște axiome.

Autorul face apoi unele considerații asupra hermeneuticii biblice, arătându-i legitimitatea, fecunditatea, amintind și de Filon din Alexandria, Origen, Ioan Casian, Paul Ricoeur. În continuare, în problema cunoașterii lui Dumnezeu, sunt analizate concepții prin care divinitatea este cauza lumii (Platon, Aristotel), argumentul cosmologic (în grilă catafatică), ideea de infinit care este o caracteristică a divinității (în grilă apofatică).

Partea a II-a începe cu analiza logică a expresiei „Eu sunt cel-ce-este”, ca expresie-cheie pentru încadrarea ontologică a divinității (conceptele „Cel-ce-este” și „existență divină” sunt echivalente extensional; în cele din urmă, „Eu sunt Cel-ce-este” înseamnă „Eu sunt Ființa”). Și, desigur, de aici nu putea lipsi și o discuție asupra argumentului ontologic.

Urmează o dezbatere asupra creației de tip divin în calitate de creație *ex nihilo*, diferită de orice tip de creație umană, asupra Cuvântului ca „temei al devenirii”, postulând limbajul ca „geneză” pentru reflecția ontologică, arătând că, prin numire, Dumnezeu dă acces cumva la inefabilul creației (de exemplu, rostirea propoziției „Să fie lumină!” conduce la realizarea fenomenului luminii, iar credinciosul recunoaște propoziția originară a creației).

Analiza logică a „îspitirii” începe cu constatarea că și diavolul face apel la raționamente sau alte vicieșuguri ce țin mai degrabă de uzul gândirii (chiar dacă acestea țin unele de sofistică, firește, sofistica fiind arta înșelătoriei logice), și nu al simțământului. În cazul lui Ișus, răspunsurile sale către diavol, arată autorul, sunt răspunsuri logic-valide, în afară de cele ce țin de sfera moralității etc., așa cum îi șade bine unei divinități. Mai târziu în carte este studiată prin intermediul logicii interogației și întrebarea-îspită a diavolului „Dumnezeu a zis el oare să nu mâncați din orice pom din rai?”

În continuare, avem o interpretare deontică a pildei bunului samaritean, în sensul că se transformă o permisiune (aceea de a avea contact cu străinii, prezentă și în vechiul Testament) într-o modalitate deontică, adică „într-o normă care este temeiul responsabilității și libertății morale a omului creștin”. Pilda este pusă în legătură cu îndemnul „Să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși”, care, la rândul său, poate fi studiat prin intermediul logicii relațiilor.

Momentul Babel este interpretat astfel: amestecarea limbilor este „paradoxul trecerii unității în multiplu. Paradoxul Babel spune că dacă o stare de lucruri este condiționată, atunci este condiționată și conjuncția ei cu orice stare de lucruri, potrivit formulei $F_p \rightarrow F(p \& q)$. Despre momentul Iov sau problema-Iov, un moment delicat al Bibliei pentru credincioși, „reținem că Dumnezeu nu poate fi descris de conceptele rațiunii teoretice și ale rațiunii practice, prin care omul poate să-l înțeleagă”.

La final, Toma necredinciosul, în calitate de personaj exponențial, este legat de problema adevărului biblic. Nevoia lui Toma de dovezi senzoriale s-a transmis până în zilele noastre, constată autorul. Atunci cum ar trebui abordată problema? Cu Toma s-a rezolvat de mult timp problema, întrucât *a văzut* și a crezut, dar profesorul Florea Lucaci insistă totuși să ne descrie mecanismele de gândire logică a actului de a avea dovada (în cazul lui Toma, desigur).

Citind „printre rânduri”, vedem că autorul își trădează credința, dar acest aspect nu influențează calitatea cercetării, demnitatea discursului. Este, de fapt, mai degrabă un soi de angajament față de teza pe care încearcă să o demonstreze, aceea că logica și limbajul biblic pot sta împreună într-o cercetare fără a se exclude, și nu o părtinire dată de credința religioasă a autorului, conform unei distincții din logica informală. Deși scrisă într-o manieră academică, respectând standardele unei lucrări științifice, utilizând concepte specifice filosofiei și logicii, cartea este fermecătoare prin problemele abordate, probleme interesante pentru orice tip de cititor, în ciuda prezenței unor formalisme logice, care nu împiedică înțelegerea generală a textului. Dacă ar fi să fac o sugestie pentru viitoarele cercetări ale autorului, așa spune că ar fi interesantă și o abordare a limbajului biblic venită și dinspre filosofia ateistă; până la urmă, trebuie ținut cont și de punctele de vedere opuse.

Pentru a ne bucura de finețea analizelor logico-filosofice ale cărții, trebuie să o citim integral, căci o simplă recenzie nu poate da seama de întreaga complexitate a problemelor abordate în carte.

Marius Dobre